

Калмиков Г. В.,

*доктор психологічних наук,
професор кафедри психології*

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Доброскок С. С.,

*здобувач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. Комунікативна толерантність і комунікативна інтолерантність, як мовленнєво-мовні феномени і як комунікативно-поведінкові характеристики людини в її суспільних відносинах з іншими, викликають науковий інтерес у багатьох вчених світу. Один зі шляхів осягнення смислів і кордонів толерантності – аналіз форм і проявів її протилежності – інтолерантності або нетерпимості.

Ключові слова: комунікативність, толерантність, інтолерантність, розуміння.

Kalmykov H., Dobroskok S. Communicative tolerance in the linguistic consciousness of future psychologists

Summary. Communicative tolerance and communicative intolerance, as speech-language phenomena and as communicative-behavioral characteristics of a person in his social relations with others, arouse the scientific interest of many scientists of the world. One of the ways to understand the meanings and boundaries of tolerance is to analyze the forms and manifestations of its opposite – intolerance or intolerance.

Key words: communication, tolerance, intolerance, understanding.

Явища комунікативної толерантності (далі КТ) і комунікативної інтолерантності (далі КІ) взаємозворотні. Чим толерантніший індивід, тим він менш інтолерантний і навпаки, про що свідчать доповіді науковців, проголошені на міжнародних наукових конференціях, проведених за останні кілька років [1].

Ці контрастні комунікативно-мовленнєві явища є прерогативою передусім психолінгвістики і безумовно значимими через неухильно зростаючу в суспільствах кількість причин для їх прояву. Серед таких підстав, приводів і мотивів – процеси глобалізації, уніфікації, урбанізації і масової міграції, що відбуваються у світовому просторі. Саме вони актуалізують *дискусійні проблеми* толерантності/інтолерантності і потребують як глибокого їх вивчення, так і переосмислення власне

поняття «*комунікативна толерантність*» з огляду на те, що сучасні дослідники, як і корифеї психології і лінгвістики, пропонують різноманітні й інколи навіть суперечливі визначення цього поняття, але зрозуміло, при збереженні певних спільних тенденцій і базових закономірностей у розумінні самої толерантності незалежно від її видів.

Суто психолінгвістичних підходів до системної обсервації цих опозиційних комунікативно-мовленнєвих явищ, як засвідчують результати аналізу даної проблеми, явно бракує.

Для нас дослідницький інтерес становить таке: як в наукових проєктах із комунікативної толерантності/комунікативної інтолерантності, виконаних за останні роки в різних країнах, представлені *психолінгвістичні аспекти*, враховуючи, що і комунікативна толерантність, і комунікативна інтолерантність, є передусім, характеристиками екстерналізації й інтерналізації в порождувальних процесах суб'єктивної мовлення – адресантів і адресатів комунікативних актів.

Отримані результати аналізу проведених досліджень з КТ і КІ засвідчив таке: не можна погодитися з положеннями і висновками окремих, проаналізованих нами, досліджень із комунікативної толерантності, у яких термінословосполучення «КТ» використовується не термінологічно. У цих розвідках КТ абсолютно необґрунтовано і довільно розглядається в інтеракційному ракурсі, оминаються дійсно комунікативні – мовленнєво-мовні – якості, властиві комунікативній толерантності і комунікативній інтолерантності [1; 2]. В описаних дослідженнях відбувається своєрідна підміна понять, яка призводить до термінологічної і понятійної неупорядкованості, штучного зміщення наукових категорій КТ і КІ в русло іншої наукової проблематики, до дослідницької дезорієнтації вчених, особливо тих, хто тільки розпочинає свою наукову кар'єру.

Авторитетним арбітром у цьому полемічному питанні можуть стати, як ми вважаємо, психолінгвістичні теорії і концепції, зокрема психологія мовленнєвого спілкування, теоретичні підходи до комунікації, оскільки в цих працях КТ і КІ розглядаються в притаманному цим феноменам, психолінгвістичному значенні: з конкретизацією поняття «взаємодія» в мовленнєво-мовному – комунікативному – сенсі без ототожнення його із взаємодіями і відносинами, тобто з інтеракцією у властивому їй, широкому розумінні цього терміна [3; 5; 6].

Проблематика КТ і КІ почала обговорюватися на сторінках світових журналів, які входять до наукометричних баз «Scopus» і «Web of Science Core Collection», порівняно недавно (2014-2021), незважаючи на актуалізацію проблематики толерантності Декларацією принципів толерантності (ЮНЕСКО, 1995) ще з кінця ХХ століття.

Ми розглядаємо КТ як неупереджене, терпиме, комплементарне, асертивне, раціональне продукування висловлювання, яке не викликає у комунікантів з іншою точкою зору поляризованої – нетерпимої – реакції, небажаного несхвального ставлення. КТ – це і терпиме аудіювання – неупереджене, спокійне, можливо нейтральне, позбавлене

суб'єктивного ставлення, безоціночне, безособове розуміння сказаного іншим навіть і тоді, коли експлікована мовцем думка не збігається з наявною в слухача (реципієнта) думкою.

КІ тлумачимо як негативно зафарбовану комунікативну якість особистості, яка характеризує вербально виражене нетерпиме і упереджене її ставлення до висловлених іншими, незвичних для неї поглядів, оцінок, міркувань, наративів, переконань, віросповідань, різновидів національних мов, якими користуються комуніканти, вжитих мовних засобів і використаних мовленнєвих форм експлікації інтенцій тощо. КІ – це й одна з деструктивних форм суб'єктів комунікації, що проявляється як в намаганні, так і реальних агресивних мовленнєвих діях (говорінні й аудіюванні) перцептивно не прийняти і вербально знищити неспівпадаючу з власною позицією екстерналізовану думку іншого (інших), емоційно необґрунтовано наполягати на власному судженні як на єдино правильному. КІ – крайнє негативне експресивно-мовленнєве явище, контрпродуктивний заперечувальний дискурс і контрпродуктивна вербальна перцепція, що викликає дискомфортний стан комунікатора і комуніканта. Це відверто дисгармонійна смислова, семантична і вербальна взаємодія, яка ґрунтується на несхвальних інших думках і не сприяє взаєморозумінню. КІ спричиняє не бажане конфліктне ставлення того, стосовно кого вона проявляється, зумовлюючи (в більшості випадків) аналогічну зворотну реакцію [4].

КТ спільно з КІ утворюють значеннєву опозицію, семантичні полюса якої перебувають в стані амбівалентності (протилежності).

Систематичний огляд досліджень із комунікативної толерантності і комунікативної інтолерантності та тематичний системний їх аналіз дає підстави констатувати наступне. У сучасній науці необґрунтовано ототожнюються феномени: а) «КТ», «КІ» і «толерантності/інтолерантності в спілкуванні» (в його широкому значенні); б) «КТ», «КІ» й «інтерації». Через неправомірне синонімічне використання поняття «КТ», «КІ» у розвідках, реально не пов'язаних з комунікативною толерантністю/інтолерантністю, вони втрачають свою комунікативну суть і підміняються дослідженнями або із інтерації, або спілкування. Більшість проаналізованих нами сучасних досліджень, заявлених їх авторами як такі, що вирішують проблему комунікативної толерантності/інтолерантності насправді, є переважно інтераційними за змістом їхніх розвідок. І лише окремі автори проаналізованих нами наукових проєктів, представляють результати своїх наукових здобутків як комунікативні, що пов'язані з мовленнєво-мовною толерантністю суб'єктів взаємодії [4].

Список використаних джерел:

1. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении. Москва: Информ.-издат. дом «Филинь», 1996. 472 с.

2. Воронцова Т. А. Типология речевого поведения (коммуникативно-прагматический аспект). Cuadernos de Rusística Española, 2009. № 5. С. 21–31.

3. Донсков Л. А. Багиров Х. З. Психолингвистические основы коммуникативной толерантности языковой личности. Вестник Адыгейского государственного университета. 2017. № 1. С. 34–38.

3. Калмиков, Г.В., Доброскок, С.С., Чижма, Д.М. Ендеберя, І.В., Кихтюк, О.В. Комуникативна толерантність vs комуникативна інтолерантність як генеративна проблема. *Psycholinguistics*. Vol 30(1). 2021. С. 26-58. <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1253>

5. Муллағалиева Л. К. Язык толерантности : монография. Уфа : БГПУ, 2012.

6. Провиркина И. И. Генезис понятия толерантная речевая коммуникация. Вестник Российского университета дружбы народов, Серия: вопросы образования: языки и специальность. 2007. № 1. С. 52–57.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-286-2-9>

Калмиков Г. В.,

*доктор психологічних наук,
професор кафедри психології*

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ПСИХОТЕРАПІЯ У МОВНІЙ СВІДОМОСТІ ПСИХОЛОГІВ: ПОГЛЯДИ І ДИСКУСІЇ

Анотація. Стаття висвітлює сучасне наукове уявлення про клінічну і неклінічну психотерапію, її напрями, види і методи; перспективні шляхи розвитку психотерапевтичної науки і лікувальної практики як психологічного впливу, здійснюваного психолінгвістичними (дискурсивними) засобами.

Ключові слова: психотерапія, свідомість, клінічна психотерапія, неклінічна психотерапія.

Kalmykov H. Psychotherapy in the linguistic consciousness of psychologists: views and discussions

Summary. The article highlights the modern scientific understanding of clinical and non-clinical psychotherapy, its directions, types and methods; promising ways of development of psychotherapeutic science and therapeutic practice as a psychological influence carried out by psycholinguistic (discursive) means.

Key words: psychotherapy, consciousness, clinical psychotherapy, non-clinical psychotherapy.